Lunds Universitet
Språk- och litteraturcentrum
IT-Rumänska, K01 (91-120p)
Examenuppsats

Traducere și identitate culturală
O analiză a traducerilor literare și răspândirii ideilor

Translation and cultural identity
An analysis of literary translations and the dissemination of ideas

Handledare:
Coralia Ditvall
coralia.ditvall@rom.lu.se

Student:
Anna Hedman
hedman.anna@gmail.com

Cuprins

1. Introducere ***3***
1.1 Obiective *3*

2. Literatura şi metoda utilizată ***3***

3. Analiza ***4***
3.1. Capital simbolic *4*
3.1.1. Limbă dominantă - limbă dominată *4*
3.1.2. Paratexte şi mediatori *6*
3.2. Traducerea și globalizarea culturală *7*
3.2.1. O cultură hegemonică *8*
3.3. Circulația internațională ideilor *8*
3.3.1. Importanța contextului *9*
3.3.2. Călătoriile literare *10*

4. Concluzii ***12***

5. Bibliografie ***13***

1. Introducere

Ca traducător, cititor și cetățean al Uniunii Europene, care a trăit în cinci țări din UE, sunt interesată de înțelegerea dincolo de frontiere pe care consider că literatura poate să o faciliteze Ne vom concentra asupra traducerii dintre română și suedeză, adică dintre două limbi mici. Conform teoriilor lui Pierre Bourdieu traducerea între două limbi mici – dominate – e neobișnuită și dificilă, deoarece capitalul simbolic lipsește. Ne întrebăm dacă această idee privind răspândirea ideilor și literatura din Europa este în schimbare, permițând astfel un nou mod de gândire.

1.1. Obiective

În această lucrare vom examina rolul traducerii în capitalul simbolic al literaturii, mai ales traducerea dintr-o limbă mai puțin răspândită, într-o alta. Am fost întotdeauna interesată de traducere și de importanța acesteia în cunoaşterea lumii. Sunt în mod special interesată de cărți din țarile mici, țări a căror literatură nu ne este familiară, în cele mai multe cazuri. Mai multe edituri mici din Suedia sunt orientate spre o limbă dominată sau literatură dintr-o anumită zonă. În acest eseu vom examina modul în care șansele lor de reușită depind, potrivit unor studii, de acumularea de capital literar. Este interesant să comparăm teoriile lui Bourdieu și ale altor cercetători cu situația din Suedia de astăzi, unde literatura română a reuşit totuşi să fie vizibilă. România a fost invitată de onoare de la Târgul de carte din 2013, de la Göteborg , iar o nouă colecţie a editurii Bonniers, „2244“, publică numai literatură provenind din țările din jurul Mării Negre (cifra reprezintă, de altfel, adâncimea Mării Negre), cu accent special pe România. Cărțile au avut recenzii bune și li s-a acordat multă atenție, în parte datorită unei investiții majore din partea Institutul Cultural Român din Stockholm.

În conformitate cu teoriile cercetătorilor legate de capitalul simbolic, precum și de traducerea din limbile mici, această renaștere literară românească nu ar trebui să se producă într-o țară ca Suedia. Faptul că Herta Müller a primit Premiul Nobel în 2009, a crescut, firește, interesul pentru literatura română. La fel, şi recunoaşterea internațională a unor giganți ai literaturii precum Mircea Cărtărescu și Norman Manea. Cu toate acestea, este încă dificil, şi cu atât mai demn de interes, să se explice de ce literatură română a devenit atât de tradusă în Suedia de astăzi.

Vom încerca să demonstrăm că traducerea de literatură poate funcționa și chiar trebuie să funcționeze (conform imperativelor formulate și în cadrul *Conferintei asupra traducerii literare* s*i culturii* organizata de Comisia Europeană, 20 aprilie 2009, la Bruxelles) ca liant între culturile lumii, prin mediere lingvistică și poate asigura transferul valorilor estetice și culturale între acestea.

Acesta ar fi contextul în care plasăm discuția noastră.

2. Literatura și metoda utilizată

L-am citit pe Bourdieu și teoriile lui despre limbă dominantă și limbă dominată, precum și importanța capitalului simbolic pentru difuzarea literaturii dincolo de frontiere. Vom discută conservatorismul din lumea editorială, despre studiile lui

Bourdieu și Pascale Casanova, pentru a enumera numai câțiva.

Nu vor lipsi comparații cu opiniile lui Norman Manea asupra literaturii exilului și cu cele despre munca de traducere, condițiile și dificultățile sale, formulate de Magda Jeanrenaud. Ne-am uitat, de asemenea, la teorii privind traducerea în epoca globalizării.

Pentru a obține o perspectivă curentă și practică am făcut un interviu aprofundat cu autoarea, traducătoarea, eseista, publicista și criticul literar Ioana Pârvulescu.

3. Analiza

3.1. Capital simbolic

Conform lui Bourdieu, capitalul simbolic este crucial în privința traducerilor. ”Să evalueze capitalul simbolic atașat la o editură și în numele său și, prin ea, tuturor membrilor săi și a tuturor autorilor, ne vom baza pe un set de caracteristici care contribuie la reprezentarea colectivă a acestei case ca aparținând ”noblețea” a vechimii profesiei (care, în toate sferele sociale, este asociat cu noblețea), dimensiunea și calitatea fondurilor editoriale, măsurată prin numărul de scriitori dedicate și clasice, și, în special, numărul de laureați Nobel.” [1]

O editură poate să-și protejeze producția autohtonă, oarecum amenințată de lipsa inițială de capital simbolic, prin anexarea unei moșteniri ”originare” sau ”nobile”. Acestă anexare se face de exemplu prin traducerea din autori antici cu un capital simbolic enorm.[2]

După cum scrie Bourdieu, datorită faptului că o carte este un obiect cu două identități, în același timp o marfă și un obiect înzestrat cu o semnificație, editorul este și el un personaj dublu. Trebuie să concilieze simultan arta și banul, iubirea pentru literatură și dezideratul profitului.[3]

În „Consécration et accumulation de capital littéraire" Pascale Casanova scrie că miza traducerii este o serie de ”operatori-funcții” cu două posibilitați: ”traducere-acumulare” unde spațiile literare naționale dominate (de exemplu Suedia și România) caută să importe capitalul simbolic literar, sau ”traducere-consacrare”, când consacranții dominanți importă un text ce parvine dintr-un spațiu literar dominant. [4]

3.1.1. Limbă dominantă - limbă dominată

Edituri precum 2244, Tranan, Ersatz și Alhambra din Suedia nu se înscriu în spațiul

1Bourdieu, P, „Les conditions sociales de la circulation internationale des idées”, în *Cahier d'Histoire des Littératures romanes*, 1990, p. 4

2Jeanrenaud, M, *Universaliile traducerii. Studii de traductologie*, Editura Polirom, 2006, p. 187

3Bourdieu, Pierre, „Une révolution conservatrice dans l'édition”, în *Actes de la recherche en sciences sociales. Edition, éditeurs*, nr. 126/127,1999

4Casanova, Pascale, „Consécration et accumulation de capital littéraire”, în *Actes de la recherche en sciences sociales. Edition, éditeurs*, nr 144, 2002.

median ocupat de editurile generaliste, dar vor putea să se poziționeze ca ceva nou, miza traducerilor contribuind la conturarea profilului editorial al editurii. De la început, Editura 2244 anunța o politică a traducerilor centrată pe țăriile din jurul Mării Negre, iar prima carte publicată a fost *Viața începe vineri* de Ioana Pârvulescu.

Pentru o editură dintr-o țară numită dominată ca România sau Suedia, traducerile dintr-o limbă dominantă sunt o formă de a uzurpa un capital simbolic literar, în timp ce traducerile dintr-o limbă dominată într-una dominantă simbolizează mai degrabă un soi de implicare, de angajament, un devotament față de literatură. Este rarisim, după Bourdieu, să se traducă o carte dintr-o limbă dominată într-o altă limbă dominată, de exemplu din română în suedeză. [5]

Pârvulescu consideră că traducerile dintre limbile mici pot avea un avantaj și sunt importante pentru scriitori și cititori ”Şi nici nu ştiţi cât mă bucură acest lucru, traducerea în suedeză, cu atât mai mult cu cât am prieteni buni la Stockholm. Mi se pare că e mult mai poetic şi mai aparte să începi cu aşa ceva, în plus e o afinitate între limbile mici, care se simt bine între ele. Mărturisesc însă că nu sunt o adeptă a acestor distincţii „tehnice”, dominant, dominat etc. Ştiu că în linii mari Bourdieu are dreptate, dar, pe de altă parte, te pune într-un sertar şi-ţi lipeşte o etichetă pe frunte. Din fericire, viaţa, la fel şi cartea, scapă de sub etichete şi, iată, este şi cazul meu.” [6]

Traducerea textelor clasice din limbile dominante într-o limbă dominată determină astfel o ”deturnare de capital”. După cum scrie Casanova, o editură sau un scriitor pot să recupereze capitalul simbolic prin acumularea inițială a unui capital pe seama întreprinderii de traducere. Scriitori din domenii literaturii dominate trebuie, dacă doresc să intre în concursul literar mondial, să încerce să importe câștig de capital, vechime și noblețe prin naționalizarea marile textelor universale cu un capital simbolic mare, prin traducerea în limba națională dominată. Din această cauză, traducerile de texte dintr-o limbă literară dominantă într-o limbă dominată sunt analizate în termeni de deturnare de capital. [7]

Pentru o editură în deficit de capital simbolic, traducerea este o modalitate rapidă și eficientă de acumulare a acestuia, deși costurile de producție sunt mai ridicate, iar succesul pe piața lor de origine nu constituie niciodată o garanție a reușitei în câmpul-gazdă. Acumularea de capital simbolic se face de obicei prin traducerea clasicilor sau marile romanele moderne deja traduse în multe limbii, prin investiție în valori ”sigure”, în mai multe case dotate cu premii literare de notorietate, majoritatea din limbi dominante. [8]

Casanova descrie un fenomen care accentua importanța limbii dominante deja la sfârșitul secolului al XIX-lea când scriitori a căror limbă maternă nu era franceza, precum Strindberg, au început să se auto-traducă în franceză, și apoi să scrie direct în această limbă ”dominantă”. În secolul următor, scriitori precum Cioran și Kundera au făcut la fel, și Nabokov e plecat în Statele Unite să devina romancier american.

5Bourdieu, 1999
6Interviu cu Ioana Pâruvlescu, 24/01/2013
7Casanova, 2002
8Jeanrenaud, 2006

Limbă maternă dominată nu este suficientă, este prea mică pentru grandioarea lor, indică posibilitățiile limbii dominante. [9]

Pe de altă parte, Bourdieu confirmă că este posibil pentru editorii mai mici de a crea propria lor nișă. Simpla dimensiune și lipsa de capital financiar face că nu pot lua parte la urmărirea bestseller-uri internaționale sau la nivel național, de multe ori romane polițiste. Lipsa de bani și capital simbolic înseamnă că editorii trebuie să fie mai creativi, se pot concentra pe calitate, de multe ori în grupuri mai mici de limbă, adesea limbi dominate. Aceasta este adesea o binecuvântare, iubirea de literatură are mai mult spațiu decât succesul financiar, la un anumit grad de constrângere, ci, de asemenea, de o dorința de a găsi literatură nouă și palpitantă. [10]

Pot să fac comparație cu editorii suedezi ca 2244 și Tranan, în mare parte fără capital simbolic ”clasic”, dar care au decis să publice numai scriitori traduși din limbi rare, deși, dominate. Amandouă publică romane și nuvele traduse din limbă română și, nici 2244, nici Tranan n-au publicat vreun roman dintr-o țară dominantă. (Tranan a publicat niște cărții scrise în franceză, dar din autorii africani.)

Este interesant a compara editorii suedezi cu un exemplu al lui Jeanrenaud, de Editura Polirom. ”Anul 2002 marchează punctul culminant în acumularea capitalului simbolic, nu doar pentru că se înregistrează cea mai semnificativă creștere (274 titluri publicate din care 131 traduceri), dar și pentru că numărul limbilor traduse, care înregistrase deja în 2001 o creștere, sporește la 13, *cuprinzînd inclusiv cîteva limbi rare, semn că acumularea de capital este suficient de consistentă pentru ca acesta să poată fi reinvestit*”. [11](Jeanrenaud, 2006, p. 191, *sublinierea noastră*)

În consacrare prin intermediul unei strategii cu ”două viteze”, într-o primă etapă editura își însușește marca operei și, într-o a două etapă, editura să-i împrumute operei marca sa. După cum notează Bourdieu, traducerea textelor literare face mai curând parte dintr-o strategie de tip ”conservator”, cu scopul de a acumulaa rapid și eficient un capital simbolic, dar editorii mici lucrează de obicei după o stategie de tip ”descoperirii”.[12]

3.1.2. Paratexte și mediatori

Capitalul simbolic se obține încetul cu încetul, nu de la prima traducere, confirmă Pârvulescu. Acest capital e la fel de important și în zona academică și în cea literară, numai că scrierile academice sunt în circuit restrâns și închis, în timp ce un roman trebuie să iasă „în piaţa publică“ şi să fie vândut. [13]

Pentru a acumula un capital simbolic, editorii pot să întrebuințeze formatorii de opinie, ”taste-makers” cum îi numește Bourdieu. Integrarea personalității mediatice cu un înalt grad de valorizare în catalog este un exemplu de strategie. O altă posibilitate

9Casanova, 2002
10Bourdieu, 1999
11Jeanrenaud, 2006, p. 191, *sublinierea noastră*
12Bourdieu, 1990, p.p. 10-14
13Pâruvlescu, 2013

este traducătorul, dacă pot să fie găsiți traducătorii cu capital simbolic - formatori de opinie, deținători ai unui capital politic, sau unui capital de putere științifică și universitară - ei contribuie la consacrarea autorului pe care-l traduc. [14] Traducerea poate să functioneaze și ca acumulare de capital, și ca o consacrare.

În cazul celor mai puțin cunoscute texte, când nici autorul, nici traducătorul nu are o capacitate consacrantă, investirea simbolica în paratexte este o soluție, de exemplu un prefațator cu un capital simbolic pentru a avea un grad de legitimitate al textului tradus. Editura 2244 a reușit să aibă o frumoasă prefață pentru *Viața începe vineri (Pâruvlescu, 2009) unde* Mircea Cărtărescu scrie "This is a thing of beauty". Datorită acestuia cartea a avut un capital simbolic în ciuda faptului că nici autorul nici traducătorul nu erau conoscuți în Suedia. Mai mult decât atât, aceasta a fost prima lansare a editorului, fapt care a făcut prefața și mai importantă. "I-am mulţumit lui Mircea Cărtărescu pentru această prefaţă, într-adevăr foarte frumoasă. Ea uşurează drumul cărţii către noii prieteni, aşa cum atunci când te duci într-un loc nou, e bine să fii însoţit şi prezentat de cineva. Să te prezinţi singur nu e imposibil, dar e mult mai greu. Iar cititorii noi simt nevoia să se raporteze la ceva, să-şi confrunte opinia cu una deja existentă."[15]

Există o grămadă de schimburi, susținea Bourdieu, în care rea-credința joacă un rol imens. "Cel mai vechi și cunoscut scrie o prefața și transmite de capital simbolic, el arată capacitatea sa de descoperitor și generozitatea lui ca protector al tineretului, care recunoaște și se recunoaște în el." [16]Dar sensul în care circulă capitalul simbolic nu e întotdeauna același, uneori cineva scrie o prefață pentru a avea o parte a reputației autorului (capitalul simbolic) reflectat asupra lui însuși.

3.2. Traducerea și globalizarea culturală

Proiectul integrării europene, fenomenul globalizării, întâlnirea dintre spaţii culturale diverse presupun o intensificare a contactelor directe dintre indivizi aparţinând unor culturi şi civilizaţii diferite, prin termenul cultură înţelegându-se ambele definiţii. Europa oferă astăzi un model cultural nou, mult amplificat, în care culturile îşi păstrează identitatea. Peisajul lingvistic al Uniunii Europene cuprinde 23 de limbi oficiale, cărora li se adaugă aproximativ 60 de limbi regionale şi limbi ale comunităţilor de emigranţi. Respectarea diversităţii culturale şi lingvistice este legiferată printr-o serie de acte şi documente specifice. [17]

În acest context găsim interesantă părerea lansată de Umberto Eco despre istoria limbilor europene :

„ Europa începe o dată cu naşterea limbilor sale populare, iar o dată cu reacţia, de multe ori alarmată, la izbucnirea acestora începe cultura critică a Europei, care înfruntă drama fragmentării limbilor şi se porneşte a reflecta asupra propriului destin de civilizaţie multilingvă. (…) Istoria limbilor perfecte este istoria unei utopii şi a unei serii de eşecuri. Dar aceasta un înseamnă că istoria unei serii de eşecuri este

14 Jeanrenaud, 2006

15 Ioana Pâruvlescu, 2013

16 Bourdieu, 1990, p.p 5-6

17 Neşu, Nicoleta, „Limba perfectă în epoca globalizării", în *Diaspora culturală românească – paradigme lingvistice, literare şi etnofolclorice*", 2009

un eşec. Chiar dacă ar fi istoria invincibilei obstinaţii de a urmări un vis.” [18]

Există istorici care cred că în 200 de ani nu vor rămâne decât 3 limbi, chineza, spaniola și engleza și nici problema legată de globalizare și identitate culturală națională, nici problematica legată de globalizarea cultural-lingvistic-literară nu este una nou aparută, dar, scrie Han în *Traducere și globalizarea,”* Traducerea dintr-o limbă în alta devine acea legătură între forme de cultură diferite, care, desigur, nu va periclita identitatea națională.” Han susținea că e pozitiv că există oameni de cultură care înțeleg că globalizarea obtinută în cultură are, prin traduceri literare dintr-o limbă în alta, efecte benefice asupra tezaurului literar al unui popor.[19]

3.2.1. O cultură hegemonică?

Nu mulți oameni ar contesta că astăzi, engleza este incontestabil în fruntea ierarhiei, fiind folosită în toată lumea în toate formele sale, scrisă și vorbită. A devenit lingua franca prin excelență și continuă să-și întărească această dominație printr-un proces de autoconsolidare. Desigur că și această problemă, a dominației unei limbi și amenințarea la adresa diversității lingvistice, e legată de o altă problemă mai generală, cea a imperialismului cultural, ideea că o cultură poate fi o cultură hegemonică. Este interesant să aruncăm o privire mai atentă asupra dominației limbii engleze, și anume traducerea de carte. “Într-un anumit sens, această dominație nu surprinde deloc. După cum arată destinul celorlalte limbi, utilizarea unei limbi se află în strânsă legatură cu ritmurile puterii. Engleza este limba maternă a celor două puteri hegemonice moderne, Marea Britanie și SUA. Mai mult, această putere este exercitată în toate domeniile vieții omenești: economic, politic, militar și, nu în ultimul rând, cultural.”[20]

Ioana Pârvulescu condus timp de 10 ani o colecție de literatură univesală, «Cartea de pe noptieră», la Editura Humanitas, una dintre cele mai importante edituri românești și, este de acord, că limba engleză domină chiar piața de carte din România și din alte țări. Confirm că vinde mai bine literatura engleză sau franceză decât literatura suedeză sau bulgară, deși bulgarii au scriitori excelenți, la fel cum și românii sau suedezii au scriitori minunați. “La ora actuală cel mai bine se vând traducerile din engelză, adică tocmai limba cea mai puternică. Toate celelalte limbi au publicul lor fidel, dar limitat. (...)Când citim în română o carte din engleză, noi toţi, editori, traducători, cititori nu ne gândim deloc, dar absolut deloc la distrugerea în folos propriu a unui capital simbolic, nu o facem dintr-un complex, ci din pasiunea pentru literatura bună. Se întâmplă că ai acces mai uşor la literatura de limbă engleză. Dar asta nu înseamnă că nu suntem la fel de pasionaţi de literatura japoneză sau norvegiană.” [21]

3.3. Circulația internațională ideilor

”Problema ne preocupă cu atît mai mult, cu cît limba și mai ales cultura română au avut o vitală nevoie de traducere - ”explozia” de azi nefiind un fapt sau o tendință

18 Eco, Umberto, În căutarea limbii perfecte, Editura Polirim, 2002, p. 21
19 Han, Bianca-Oana, Traducere și globalizarea, Editura Universităţii 'Petru Maior’, 2009, pp. 606
20 Held (2004) citata în Han, 2009, p. 609
21 Pârvulescu, 2013

inedită”. [22]

Ceea ce dorim să accentuăm aici e că de-a lungul secolelor, oamenii au avut nevoie şi dorinţă de a se înţelege unii cu alţii, de a se cunoaşte mai bine, pentru a face comerţ, pentru a călători, pentru a face război şi pace,. ”Este utopia fermecată datorită căreia avem cu toţii acces la marile texte ale omenirii, este utopia în care *trăim, şi pe care o întreţinem continuînd să traducem.”*)[23]

Traducerea literară a jucat în Europa, timp de secole, un rol esential în difuzarea cunoştinţelor şi a noilor idei. Ea a reprezentat o deschidere către alte popoare, alte culturi şi alte moduri de gândire. Se poate argumentă că traducerea literară este un instrument cheie de înţelegere şi comunicare. Traducerea europeană a permis concilierea dintre descoperirea şi respectul diversităţii, pe de o parte, şi conştientizarea faptului că avem o moştenire culturală comună, pe de altă parte. “Ea simbolizează deschiderea către ceilalţi.“ [24]

După cum scrie Jeanrenaud, selecţia, demarcarea şi remarcarea textului tradus jalonează traiectoria sinuoasă şi complexă ce determină circulaţia internaţională a ideilor vehiculate de deciziile ce se află la bază elaborării catalogului şi a programului de traduceri ale unei edituri. [25]

3.3.1. Importanţa contextului

Pe de altă parte, o problemă pentru cirulaţia ideilor este că un text tradus este extras din contextul lui de origine şi că acel context nu poate fi importat cu textul însuşi. De cele mai multe ori, lucrarea tradusă va fi supusă distorsiunii. Multe probleme şi neînţelegeri în comunicarea internaţional au la bază faptul că textele traduse nu poartă contextul lor cu ele. Concluziile pot fi şi optimiste. Uneori, un scriitor care este o autoritate în ţara sa nu poate să joace cu aceasta în străinătate, şi acest fapt poate reprezenta o libertate. Dar de fapt, de multe ori acest efect este mai mult teoretic decât real, autorităţile instituţiei trecând destul de bine graniţele. [26]

Când o carte este tradusă şi difuzată în altă ţară, iar autorul şi cartea îşi pierd, într-o oarecare măsură, contextul, poate să fie o problemă. După cum scrie Bourdieu, sensul şi funcţia unei opere străine sunt determinate şi de câmpul de origine, şi, în egală măsură, de câmpul-gazdă. Mai întâi, pentru că sensul şi funcţia câmpului originar sunt adesea complet ignorate. [27]

Într-un interviu publicat în *Observator cultural*, Norman Manea, scriitor în exil, explică problemele legate de traducere şi globalizarea literară: ”Comedia naţională la care se face aluzie aici este geniala piesă intraductibilă *O scrisoare pierdută* a clasicului român I.L. Caragiale. Limbajul parodic din acest pasaj, inteligibil cititorului

22 Ionescu, G., cuvînt înainte în Jeanrenaud, 2006, p. 7
23 Marina Vazaca, Preţul dorinţei de a traduce, Fundatia România Literara 25/11/12, p.1
24 Han, 2009, p. 602
25 Jeanrenaud, 2006, p.p. 184-185
26 Bourdieu, 1999
27 Bourdieu, 1990

român, pentru care nemuritorul text al lui Caragiale rămîne fundamental în înțelegerea psihologiei locale de ieri și de azi, nu are relevanța pentru cititorul străin." [28]

În analiza sa, Manea argumentează că *O scrisoare pierdută* este o operă care nu va putea fi înțeleasă într-un context neromânesc, oricât de formidabilă ar fi traducerea ei. Am întrebat-o pe Pârvulescu dacă globalizarea ne ajută să pătrundem în spiritul altor culturi sau dacă rămâne o problemă.

"Ştiţi ce a spus Amos Oz, chiar aici, la Bucureşti, despre traducere? Că este ca transpunerea unui concert de vioară pentru pian sau pentru saxofon, dacă preferaţi. În cazul lui Caragiale problema e alta: personajul său principal, cel mai bine conturat şi de un comic enorm este limbajul însuşi. Ca să reiau metafora lui Amos Oz e ca şi cum ai cânta la pian un concert de vioară şi care „povesteşte" despre vioară! De aceea ar trebui un traducător genial, care să echivaleze asta în altă limbă. Eu cred că orice poate fi echivalat, până la urmă. Pentru Caragiale, ca să-l traduci bine să spunem în suedeză, ar trebui să citeşti ziarele suedeze din a doua jumătate a secolului 19 şi să-ţi faci un dicţionar cu vorbe specifice, greşeli specifice, limbaj administrativ, calificative şi, nu în ultimul rând, prostii, formulări stângace. Şi, dacă le-ai lua din ziarele suedeze, ai fi, presupun, înţeles. Şi apoi, în acest limbaj să-l traduci. Ca să pătrunzi în spiritul altei culturi trebuie să vrei să te împrieteneşti cu ea. E, la urma urmei, ca în reclama aceea la modă prin anii '90 ai secolului trecut: dacă vrei, poţi. Dar e nevoie de timp. Călătoria spiritului dintr-o ţară în alta cere timp." [29]

3.3.2. Călătoriile literare

Ioana Pop scrie în articolul "Un transfer littéraire politisé" că din 1947 România a practicat adesea o politică de export foarte ofensivă, că între 1970 și 1980 multe texte sunt chiar publicate direct în străinatate. [30](Popa, p.p. 64, 68-69) O cauză a acestei politici de export agresive poate să fie poziția limbii române că limbă dominată, o poziție care a dat literaturii române un slab procent de export al traducerilor.

Fenomenul traducerii ar putea duce la împlinirea unui vis existent într-o formă sau alta în orice context cultural, inclusiv în cel românesc. Han îl citează pe Darie Novăceanu care e convins că "fără traduceri nici o literatură națională, indiferent de dimensiunea ei temporală, spațiul pe care ființează și volorile pe care le-a produs, nu se poate manifesta în totala ei plenitudine." [31]

Traducerile sunt evenimente importante, dar pentru cine este mai mare această importanță: pentru autor, pentru cititorii din țara în care ești tradus sau pentru editurile din cele două țări? Ioana Pârvulescu, autor, traducător, eseist, publicist și critic literar răspunde că depinde de unde privești lucrurile, depinde de perspectivă.

"Pentru un autor obişnuit, ca mine, o traducere e o investiţie afectivă şi o bucurie gratuită. Nu aduce aproape deloc bani, nici faima nu sporeşte foarte mult, pentru că, totuşi, comparat cu numărul de cititori din ţară, cel din străinătate e infim. De pildă, cărţile mele s-au vândut în

28 Manea, Norman, „Textul nomad (II)", în *Observator cultural,* nr. 173, 2003, p. 19

29 Pâruvlescu, 2013

30 Popa, Ioana, „Un transfer littéraire politisé", în *Actes de la recherche en sciences sociales. Edition, éditeurs*, nr 144, 2002.

31 Han, 2009, p. 607

aproximativ 80.000 de exemplare în România, fără a mai socoti romanul recent apărut. Tirajul primei mele traduceri suedeze este de câteva sute de exemplare. (...) Editorul nou, la rândul lui, presupun că merge în pierdere financiară. Şi pentru cele două edituri, şi pentru autor e mai mult o chestiune de imagine şi – aici voiam să ajung – de curiozitate reciprocă, de trecere a graniţei. E ca şi cum ai călători în străinătate, iar *asta nu poate fi decât o experienţă care te îmbogăţeşte la nivel uman*. Nu se poate să te ocupi de cărţi şi să nu fii interesat de ceea ce se întâmplă în locuri de pe hartă mai puţin privilegiate lingvistic. Nu se poate să nu vrei să ştii cum sunt scriitorii din ţări cu limbi mici, iar ca scriitor, e o bucurie gândul că fie şi un singur cititor din altă ţară te-ar putea descoperi şi s-ar putea delecta cu ce scrii. Oamenii tind să descopere ceea ce-i apropie, dincolo de limba care-i desparte. Probabil este nostalgia după un timp mitic, de dinainte de Babel."[32]

Un echilibru total dintre export și import în câmpul literar mondial nu poate să fie posibil, dar editorii din România, și din alte țări care traduc mult cred că importul ar trebui să fie echilibrat prin exporturi echivalente. Jeanrenaud susține că circuitul exportului și al importului se conjugă cu logică mecanismelor de funcționare a raporturilor limbă dominantă - limbă dominată.[33] Nu există egalitate între circuitele importului și exportului, pentru o limbă dominată unificarea câmpului literar se face prin intermediul mediatorilor mai autonomi. [34]

În peisajul literar românesc, situaţia traducătorului din România ar trebui să fie mai mult decât reconfortantă. Dacă e să judecăm după oferta editorială din librării unde traducerile, din toate limbile şi din toate domeniile, umple metri și metri de biblioteci, traducătorul pare a fi una din persoanele cele mai ocupate şi mai solicitate. În lumea eterată a ideilor e de prost gust să aduci în discuţie aspectul material al lucrurilor. Şi totuşi cifrele trebuie lăsate să vorbească: la ora actuală, pentru o pagină (2000 de semne) editurile din România plătesc unui traducător între 1,5 şi 3 euro. Oricum, traducerea este, cred, singurul domeniu în care preţurile au rămas la nivelul anilor 1990. [35] Spre comparaţie, în Suedia, editurile platesc 10 euro pentru 1000 de semne (inclusiv spații). La o asemenea diferenţă, comentariile sunt de prisos. Dar în ambele țări este dificil de a face o viață din traduceri, ceea ce înseamnă că traducătorii trebuie să aibă alte venituri primare**.**

Pare imposibil să exagerăm importanța traducerilor în cultura modernă, Han descrie acest fapt într-un mod minunat: "Prea des uitată sau insuficient prețuită, traducerea constituie veriga de legătură dintre culturi și dintre diverse limbi. Traducerea este codul de acces la o veritabilă comoară a lui Ali Baba, cuprinzând culturile lumii, inteligența și cunoaşterea umană în toată varietată lor." [36]

32 Pârvulescu, 2013
33 Jeanrenaud, 2006, p. 219
34 Casanova, 2002
35 idem
36 Han, 2009, p. 604

5. Concluzii

Pentru o lungă perioadă de timp, şi poate mai profund cu Uniunea Europeană, nevoia practică a oamenilor de a se înţelege unii cu alţii a fost însoţită şi de dorinţa lor de a se cunoaşte mai bine. Traducerea dintr-o limbă în alta devine acea legătură dintre forme de cultură diferite, care nu va periclita identitatea națională. Acest mediu, reprezentat de actul traductiv, va veghea la o bună împărtașire a valorilor.

Traducerea literară simbolizează deschiderea către ceilalți, a fost și continuă să fie esențială în răspândirea ideilor. Oamenii au fost întotdeauna speriați de necunoscut și îngrijorați că culturile străine o vor depăși pe cea națională. Însă curiozitatea și dorința de a ajunge să îl cunoască pe celălalt și să învețe lucruri noi au învins această teamă și ideile au reușit să se răspândească în toată Europa, de multe ori datorită traducătorilor și editorilor.

În conformitate cu cercetarea noastră din acest eseu, editorii suedezi ar fi ezitat să traducă literatura română, dar astăzi este aproape opusul. Lipsa de bani și capital simbolic înseamnă că editorii trebuie să fie mai creativi, se pot concentra pe calitate, de multe ori în grupuri mai mici de limbă, adesea limbii dominate. Aceasta este adesea o binecuvântare, iubirea de literatură are mai mult spațiu decât succesul financiar, la un anumit grad de constrângere, ci, de asemenea, de o dorința de a găsi literatură nouă și palpitantă. Pare mai ușor pentru editorii mici să nu se concentreze asupra capitalului simbolic, există mai multe oportunități de a căuta noi modalități și de a găsi propria lor specialitate.

Atât în Suedia cât și în alte țari, descoperirea și abordarea inovatoare distinge editurile mici precum 2244, Tranan, Ersatz, Alhambra și altele, dar nu se poate ignora importanța strategiilor de tip conservatoar, nu prin traducerea limbilor dominante, dar prin traducerea operelor cu propriu lor capital simbolic. Al doilea scriitor român trădus la 2244 a fost Norman Manea, al treilea Gregori von Rizzori și la Tranan marile nume sunt, evident, importante, printre ele numărându-se Herta Muller (o colecție nuvelii), Clarice Lispector și Mo Yan, laureați ai Premiului Nobel 2012. Considerăm important faptul că dintre operile lor traduse nu există niciun bestseller-ul precum Paulo Coelo (sau Stephen King), sau niciun scriitor anglo-saxon, iar acest lucru este foarte neobișnuit în lumea noastră unde engleza este incontestabil în fruntea ierarhiei.

Este important să se țină cont de diferența dintre editurile care se concentrează pe limba română, una dintre ele este o colecție a editurii Bonniers cu un mare capital simbolic, celelalte sunt independente, deci pe cont propriu. Dar aceste edituri au îndrăznit să ia un drum diferit. Cu siguranță, acesta nu este un drum de succes financiar, dar fără editori curajoși ca ei, mulți cititori (deși nu suficient de mulți) s-ar fi pierdut o lume minunată de literatură.

Putem trage concluzia că poziția conservatorismului în lumea editorială este încă puternică, o nouă ordine nu există la noi dar, de-a lungul istoriei oamenii au fost dispuși să riște siguranța lor pentru a învăța ideile noi. Această dorință este chiar mai puternică azi, aceasta curiozitate lingvistică este chiar un scop în cadrul Uniunii Europene.

4. Bibliografie

Bourdieu, Pierre, „Les conditions sociales de la circulation internationale des idées”, în *Cahier d'Histoire des Littératures romanes*, 1990
Bourdieu, Pierre, „Une révolution conservatrice dans l'édition”, în *Actes de la recherche en sciences sociales. Edition, éditeurs*, nr. 126/127, martie 1999.
Casanova, Pascale, „Consécration et accumulation de capital littéraire”, în *Actes de la recherche en sciences sociales. Edition, éditeurs*, nr 144, septembrie 2002.
Eco, Umberto, În căutarea limbii perfecte, traducere din limba italiană de Dragoş Cojocaru, Editura Polirom, Iaşi, 2002.
Han, Bianca-Oana, „Traducerea şi Globalizarea”, în IETM III, Editura Universităţii 'Petru Maior’, Tg. Mureş, România, ISSN 1844-2048, pp. 602-612, 2009
Jeanrenaud, Magda, *Universaliile traducerii. Studii de traductologie*, Editura Polirom, Iași, 2006.
Manea, Norman, „Textul nomad (II)”, interviu cu Norman Manea, în *Observator cultural,* nr. 173, iunie 2003.
Mavrodin, Irina, „Poezia, eseul, studiul critic și traducerea s-au alimentat reciproc”, interviu cu Irina Mavrodin, în *Observator cultural*, nr. 595, septembrie 2011.
Neșu, Nicoleta, „Limba perfectă în epoca globalizării”, în *Diaspora culturală românească – paradigme lingvistice, literare şi etnofolclorice*”, Iași, 2009.
Popa, Ioana, „Un transfer littéraire politisé”, în *Actes de la recherche en sciences sociales. Edition, éditeurs*, nr 144, septembrie, 2002.
Vasaca, Marina, „Preţul dorinţei de a traduce”, în *România literară*, nr. 8, februarie 2008.